

LUND UNIVERSITY

Fonte, fade, lys, klokker mm

Wienberg, Jes

Published in:
Frederiksborg amts kirker i middelalderen

1983

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (1983). Fonte, fade, lys, klokker mm. In H. Dahlerup Koch, & M. Andersen (Eds.), *Frederiksborg amts kirker i middelalderen: systematisk oversigt, skrevet på grundlag af "Danmarks kirker", Fredriksborg amt. Bind I-IV, København 1964-75* (pp. 157-161).

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

i Birkerød (s.946*) er et romansk eller tidlig gotisk røgelseskar. Karret har kuglerund form. Låget er stærkt gennembrudt. Lanternen er udformet som en korskirke, hvis centraltårn krones af et korsspir. Foden er afbrudt. Karret er ophængt i tre stænger.

Et gotisk kar i Skibby (s.2688*) med et låg formet som korskirke med gavle i to etager og gennembrudt af cirkelformede huller, har på foden et mestermærke svarende til et røgelseskar fra Valløby¹.

Fra Krogstrup (s.2740) er et gotisk kar med halvkugleformede udbugninger på skål og låg. Foden og den øvre afslutning mangler nu. Tilsvarende kar findes spredt rundt i landet². Et af dem, nu på Nationalmuseet, kan stamme fra Krogstrup (s.2740) eller Kyndby (s.2716).

I Tikøb sogn er fundet nederste del af et røgelseskar (s.700), og på Søborg præstegårdsmark er fundet en *kæde og lilje til et kar (s.1131). I Ramløse sogn (s.1351) er fundet *en 6 cm lang, romansk malmfugl, der antagelig har været topfigur på et røgelseskar.

Malmfonte. Der er ikke bevaret malmfonte fra før ca. 1550 i amtet.

Dåbsfåde. Der er ikke bevaret dåbsfåde fra før ca. 1550 i amtet.

Lysekroner og -arme. Fra Vekso (s.2427*) er bevaret en lang, usædvanlig jernlyseholder med en pig. Dens nærmeste parallel er i S.Marie kirke i Ystad.

I Grøse (s.2210*) findes en sjælden, sengotisk stamme-lysekrone af messing fra slutningen af 1400-tallet. Stammen, der er omdannet, ender forneden i et løvehoved med en ring i fiaben. Foroven på stammen er der en Mariafigur stående på et månesejl. Fra stammen udgår to gange otte arme med korsblomster og karrerede drueklaser. Lysekronen er et fint eksempel på den gotiske stammekrone. En noget lignende fra en ukendt kirke på Island findes på Nationalmuseet³. I Vor Frue Kirke i Nyborg, Vester Egede kirke⁴ og Vor Frue kirke i Århus⁵ findes ligeledes gotiske stamme-lysekroner.

1. DK Præstø s.303, s.1097.
2. F.eks. Gram (DK Sønderjylland s.799*), Varnæs (DK Sønderjylland s.1899) samt flere på Nationalmuseet.
3. Niels-Knud Liebgott: Lys. Lamper, stager og kroner fra middelalder og renaissance, København 1973, s.28-31.
4. DK Præstø s.596*.
5. DK Århus s.1177*.

Endelig findes i Birkerød (s.946*) en jernlyseholder i gennem-
snit arbejdet fra 1500-tallet med to piber og en pig.

Messeklokker. Der er ikke bevaret messeklokker, men ved 16 kirker
nævnes i 1600-tallet en eller to kor- eller primklokker, der må
have været middelalderlige.¹

Klokker. Dagligt slid, revner der ikke kunne repareres, klokke-
malmens anvendelighed ved støbning af våben, men først og frem-
mest genanvendelsen af malmen ved støbning af nye klokker har fø-
duceret antallet af klokker fra middelalderen. Da Frederik I ind-
drog klokker fra hele landet til bøssestøbning, kom således i
1528 otte fra Frederiksborg amt, og i 1602 blev der indleveret
klokker fra ca. 40 kirker i amtet.²

I Frederiksborg amt er bevaret 23 klokker fra før 1550, og om
14 af dem foreligger oplysninger, der muliggør en bestem-
melse og datering indenfor middelalderen.

To klokker af romansk type er bevaret, resten er gotiske.³

Ældest er en klokke fra Slangerup (s.2085)⁴ med bevaret krone.
Den er enestående i Danmark ved sin udsmykning med fire liljer
modelieret på fri hånd i voks på modellen. Underkanten er vand-
ret og daterer dermed klokken til ca. 1200-50⁵. Yngre er klokken
i Selsø (s.2628)⁶ med tovsnoede lister. Undersiden skræner udad
og daterer dermed klokken til ca. 1250-1300.

Med de tre bevarede klokker fra 1300-tallet i S.Olai (s.225*)⁷
Helsingø (s.1229*) og Sigerslevvester (s.2231) optræder de første
indskrifter og støbernavne i amtet.

Skråt hen over kappen på klokken fra S.Olai fra ca. 1350 er
indridset "MAGISTER HA" i majuskler. Støberen kan ifølge Uldall

1. S.Olai (i 1579) (s.150), Nødebo (s.1092), Annisse (s.1376),
Lille Lyngby (s.1517), Vinderød (s.1597), Melby (s.1622),
Torup (s.1664), Lillerød (s.1970), Lyngø (s.1992), Uggeløse
(s.2014), Græse (s.2204), Sigerslevvester (s.2227), Oppe
Sundby (s.2296), Dråby (s.2560), Kyndby (s.2716) og Krogstrup
(navnes 1617 da rebene fornyes) (s.2740).
2. Generelt herom i F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirke-
klokker. København 1906, s.IX-XI.
3. Typedefinitioner i Lars Magnus Holmbäck: Klocka, KHL bd. VIII
1963, sp. 503-510.
4. Uldall s.48*.
5. Holmbäck sp. 506.
6. Uldall s.14.
7. Ibid s.27-28*.

være den mester Hákon, der har støbt to klokker i Västergötland.
Klokken i Helsingø fra ca. 1350-75 bærer et stempel med ind-
skriften "S OLI HIMRIC KEGII", oversat "Olaf Henriksen Kegges
segl". Denne støber kendes fra 12 andre klokker, flest på Sjælland
og i Skåne.¹

De fleste af de middelalderlige klokker er fra tiden efter
1400. På hovedparten af disse er støbernavne, støbermærker og
støbeår. Kun Grønholt (s.876), Stenløse (s.2399) og Vellerup (s.
2791) mangler helt indskrift.

Følgende støbere kan påvises:

Daniel og Michel, antagelig nederlændere: **T**esbønderup (s.1037)²
støbt i 1406. Daniel kendes fra to andre sjællandske klokker.³

Hinricus Nicolai: Ferslev (s.2773) støbt i 1425. Hans segl kendes
fra en fynsk og en sjællandsk klokke. Uldall tillægger ham des-
uden med forbehold nogle klokker, hvoriblandt er en i Gerlev (s.
2534)⁴.

Johannes Petri (Jens Pedersen) i Slagelse, der kendes fra 10 klok-
ker fordelt over hele landet: Grønholt (s.876) fra 1471 og evt.
Alsønderup (s.1453*)⁵ fra 1458.

Johannes Hinrici har ifølge Uldall muligvis støbt en klokke i Sel-
sø (s.2628)⁶ fra 1467.

Auktin Qviltouthot og Wouter Qvayvaich støbte 1472 i Sint Pieters
op de Dijk i nærheden af Brugge en **T**klokke, der kom til Bløvt-
rød (s.915), og som **T**en i S.Olai (s.227), **T**en i S.Marie (s.
452) og en i Alsønderup (s.1454), kan tænkes kommet til Danmark
efter calvinistiske billedstørme sidst i 1500-tallet.

Oluf Kegge og Johannes Pauli: Deres støbermærker forekommer sammen
på en klokke i Vejby (s.1309*) fra 1489 og en i Lyngø (s.1998) fra
1490. Det er tilfældet på ialt 11 sjællandske og skanske klokker.⁷
Oluf Kegges mærke findes alene på en klokke i Blistrup (s.1275*)
fra 1491 og en i Vinderød (s.1596) fra 1494. Det er tilfældet på
ialt 13 klokker i Østdanmark.⁸

1. Uldall s.60-63.
2. Ibid s.77*.
3. Ibid s.77-78.
4. Ibid s.81-84.
5. Uldall (s.187-88) mener klokken støber muligvis er Johannes
bers arbejder jvf. Selsø.
6. Ibid s.188.
7. Ibid s.211-215
8. Ibid s.260-208.

Johannes Pauli har alene støbt en **T** klokke i Nørre Herlev (s. 1955*) fra 1490, ligesom to andre sjællandske klokker¹. Johannes Fastenowe kendes fra 30 klokker i tidsrummet 1511-22, især på Sjælland², der er særlig smukt udførte: **T** en i S.Olai (s. 226) fra 1511, Asminderød (s. 788*) fra 1511, **T** to i Frederiksborg Slotskirke (s. 1686) begge støbt i 1512, Lille Lyngby (s. 1522*) fra 1514, *Søborg (s. 1141*) fra 1514, **T** en fra Skibby (s. 2693) fra 1515, Skåvinge (s. 1474) fra 1516 og **T** en fra Farum (s. 2501) fra 1517.

Henricus de Borch, der kendes fra to skånske klokker³, har støbt en i Alsønderup (s. 1454) fra 1513.

Georgius Wagheuens kendes fra en klokke i S.Olai (s. 227*)⁴ fra 1515 oprindelig støbt til S. Peter på Mont Blandin i Gent.

Andrieu Hendebert fra Lille (der dengang lå i Nederlendene) støbte en **T** klokke som endte i S. Marie (s. 452).

Endelig har Laves Hansen støbt en klokke i Ferslev (s. 2774), der som hovedparten af hans ialt 19 bevarede klokker fordelt på Fyn, Sjælland og Skåne er uden årsangivelse. Han var virksom i 1500-tallets første halvdel⁵.

Efter 1400 er alle indskrifter i minuskler og alle på latin med undtagelse af **T** en i Bløvstrød (s. 915) på piattysk og latin, en i Selsø (s. 2628) på dansk og en i Alsønderup (s. 1453) på dansk og latin.

Indskriften kan angive klokkens navn: Katarina (Esbønderup s. 1037), Bernaerudus (Bløvstrød s. 915), Hellige Vit (en nederlandsk helgen) (Alsønderup s. 1454) eller Maria (S. Marie s. 452 og Siger-slevvester s. 2231). Klokken i Lille Lyngby (s. 1522) er antagelig viet til S. Botulf. Indskriften kan være en englehilsen til Maria som i S. Marie (s. 452), Snostrup (s. 2323) begge klokker nu forsvundne og i Helsingør (s. 1229): "Ave Maria gracia plena", religiøse sentenser; de kan nævne en helgen, der kan have været kirken skytshelgen som S. Olaf i Asminderød (s. 788), støbetidspunktet, øvrighedspersoner som i Søborg (s. 1141) eller være meningsløse (dekorative) som i Gerlev (s. 2534).

1. Uldall s. 209-211.
2. Ibid s. 254-269.
3. Ibid s. 248-249.
4. Ibid s. 302-305.
5. Ibid s. 271-274.

Flere af klokkerne er udsmykket med mønt- og brakteaaftryk, og på tre klokker fra 1400-tallet er aftryk af pilgrimsmærker¹. Wagheuens **T** klokke i S.Olai (s. 228) har to seglaftryk og 6 reliefer. På en klokke i Vejby (s. 1310) fra 1576 findes aftryk af et 1300-tals segl for et S.Knudsgilde. Seglaftryk findes desuden i Lille Lyngby (s. 1522*) og Grønholt (s. 876).

Andet. To små bronzeøkener fra middelalderlige bogspænder fandtes ved udgravning i Blistrup (s. 1270).

Ved udgravningen af Æbelholts kirkegård fandtes 5 signeter og 5 hele pilgrimsstegn (s. 1432).

Kobberkedler beregnet til at nedsætte i døbefontene, er ikke bevaret i Frederiksborg amt, men de har tidligere været almindelige.

I kirkeregnskaber i Rigsarkivet fra 1620 nævnes kedler i forbindelse med kirkerne i Kregme, Uvelse, Krogstrup, Grønholt, Dråby og Kyndby, mens Nødebo kirke (s. 1087) i 1624 solgte sin.

Arbejder af jern

Sejerværker. (tårnure). Hverken komplette sejerværker eller dele af sådanne, genanvendt i senere konstruktioner synes at være bevaret fra middelalderen. Det tidligst omtalte er **T** sejerværket i S.Olai kirke i Helsingør (s. 223). Dette ur kan følges tilbage til tiden før det middelalderlige tårn blev forhøjet i 1559.

Gitre. I Skibby kirke er der i korets nordvæg anbragt et middelalderligt sakramentskab (s. 2688). Skabet er forsynet med en gitrelåge af krydsede smedejernsstænger. Andre eksempler på sakramentskabe/monstranshuse med tilhørende jerngitterlåger er ikke bevaret i amtets kirker.

Låse. En kasselås fra Kregme (s. 1574) stammer måske fra o. 1550. Den er anbragt på en yngre dør.

1. Mønter - brakteaer: Selsø s. 2628, Grønholt s. 876, Lyngby s. 1998, evt. Blistrup s. 1275, Vinderød (Uldall s. 203) og Lille Lyngby s. 1522. Pilgrimsmærker: Alsønderup s. 1453*: S. Hjælper (Klipleve), Birgitta af Vadstena og et relieff af Maria med barnet; Selsø s. 2628: Birgitta af Vadstena. Vejby s. 1310*: Pavelig våben og en figur der af DANMARKS KIRKER er tydet som Christoforus, af Uldall som S. Sebastian. Se desuden N.-K. Liebgott: Aftøbninger af pilgrimsstegn på danske middelalderlige kirkeklokker, Årboldkhist. 1971. København 1972, s. 195-240.